

ARAŞTIRMA MAKALESİ

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE ÇEVRE VERGİLERİ VE BU VERGİLERDEN ELDE EDİLEN GELİRLERİN ANALİZİ

ENVIRONMENTAL TAXES IN THE EUROPEAN UNION AND TURKEY AND ANALYSIS OF THE REVENUES FROM THESE TAXES

Öğr. Gör. Tarık Zeki YILMAZ*
Doç. Dr. Levent Yahya ESER**

ÖZ

Değişen iklim şartları, doğal afetler, küresel ısınma gibi çevresel riskler günümüzde tüm dünya ülkelerinin karşı karşıya olduğu ve önlenmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Ülkeler, çevresel riskleri önlemeye yönelik çok sayıda tedbiri hayata geçirmektedir. Bu bağlamda alınan mali tedbirlerden biri olan vergiler çevreye verilen tahribatın önlenmesinde önemli bir araç olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Çevre vergileriyle birlikte, çevreye yönelik ortaya çıkan negatif dışsallıkların içselleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği ve Türkiye'de uygulanan çevre vergilerini ve bu vergilerden elde edilen gelirleri analiz etmektir. Bu amaçla hazırlanan çalışmada öncelikle çevre vergisi kavramına değinilmiş, ardından AB ve Türkiye'de uygulanan çevre vergilerine yer verilmiş, daha sonra ise çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Türkiye'de çevre vergilerinin AB'ye kıyasla daha sınırlı olduğu, ancak AB ülkelerine kıyasla Türkiye'de çevre vergilerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının yüksek olduğu, bunun ise mali amaç taşıdığı ileri sürülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Çevre Vergileri, Çevre Vergisi Gelirleri, Avrupa Birliği, Türkiye

* Trabzon Üniversitesi, Vakıfkebir MYO, Maliye Programı, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0620-1308>

** Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9293-8957>

ABSTRACT

Environmental risks such as changing climatic conditions, natural disasters, and global warming have become a problem that all countries of the world are facing and to be prevented today. Countries are implementing many measures to prevent environmental risks. In this context, taxes, which are one of the financial measures taken, are frequently used as an important tool in preventing the environmental damage. With the environmental taxes, it is aimed to internalize the negative externalities that arise towards the environment. The aim of this study is to analyze the revenue obtained from the European Union and environmental taxes and those taxes that are applied in Turkey. In the study prepared for this purpose, the concept of environmental taxes and the environmental tax applied in the EU and Turkey, mentioned firstly and then the revenues obtained from environmental taxes are analyzed. In conclusion, the environmental taxes in Turkey is more limited compared to the EU, but with a high share in total revenues of environmental taxes in Turkey to EU countries, it has been argued that this has a fiscal purpose.

Keywords: Environmental Taxes, Environmental Tax Revenues, European Union, Turkey

1. GİRİŞ

Çevre vergileri, sürdürülebilir büyüme kavramının gelişmesi, çevrenin öneminin ve çevre bilicinin artması gibi gelişmeler sonucunda günümüzde uygulamada yerini almış ve birçok farklı açıdan tartışılmaya başlanmıştır. İlk defa A. C. Pigou tarafından önerilen ve negatif dışsallıkların vergi ile yapılacak müdahale sonucunda optimal seviyeye düşürülebileceği fikri uygulamada da hayata geçirilmeye başlanmıştır. Pigou'nun önerisine dayanılarak yapılacak bir vergilendirmenin çevresel bağlamda oluşacak dışsallıkları içselleştirebileceği düşüncesinden hareketle birçok ülkede çevre vergileri uygulanmaktadır.

Çevreye yönelik negatif dışsallıklar küreselleşme ve üretimdeki artış sonucunda çevrenin aşırı şeklide tahrip edilmesiyle birlikte ortaya çıkmaya başlamışlardır. Şüphesiz her dönemde oluşmuş olabilecek dışsallıkların önemi üretimdeki aşırı artış sonucunda çok daha fazla hissedilen boyuta ulaşmış ve geleceğe yönelik kaygılar ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da yapılacak bir vergilendirmeye bu dışsallıkların içselleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda gerek AB ülkeleri gerekse Türkiye çeşitli vergi uygulamalarını hayata geçirmeye başlamışlardır.

Çevre vergileri genel olarak enerji, ulaşım, kirlilik ve kaynak olarak dört başlık altında incelenmektedir. Bu durum ilgili alanlar üzerinde çeşitli isimlerle anılan yeni vergilerin uygulamaya koyulmasına neden olmaktadır. Ayrıca gelir ve servet üzerinden alınan vergilerde aşınma sorunu yaşanması diğer taraftan çevre sorunlarına olan hassasiyet çevre vergilerinin öneminin giderek artmasına olanak sağlamaktadır. Gelişmiş ülkeler görece yeni sayılacak bu vergileri çevreye verilen negatif dışsallıkla uyumlu olacak şekilde uygularken, gelişmekte olan ülkeler içinse durum biraz daha gelir elde etme arzusu doğrultusunda şekillenmektedir.

Bu çalışmanın amacı Avrupa Birliği ve Türkiye’de çevre vergisi uygulamalarına değinerek elde edilen gelirlerin analizini yapmaktır. Bu amaçla hazırlanan çalışmada öncelikle **çevre vergisi** kavramına ve AB ve Türkiye’de çevre vergisi uygulamalarına değinilmiş, ardından ele alınan ülkelerde çevre vergilerinden elde edilen gelirler veriler eşliğinde analiz edilmiştir.

2. ÇEVRE VERGİSİ KAVRAMI

Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan Küresel Riskler Raporu 2019’a göre, günümüzde ülkelerin dünya çapında yüzleşmeleri gereken önemli beş küresel risk arasında; aşırı hava koşulları, doğal afetler ile iklim değişikliğini azaltma sorunları, siber saldırılar, veri dolandırıcılığı / hırsızlığı ile birlikte çevre de yer almaktadır. İklim değişikliği ile ilgili artan endişeler, birçok Avrupa ülkesinde çevresel konuları ekonomik gündemin ön saflarına taşımıştır. Küresel ısınma, dünyanın karşı karşıya olduğu en önemli zorluklardan biri olarak öne çıkmaktadır. Çevresel sorunlar, hükümetleri etkin kamusal çevre politikaları tasarlamaya zorlamaktadır. Bu doğrultuda uygulanabilecek politikalar üç başlıkta toplanabilmektedir. Bunlar; regülasyonlar (örneğin teknolojik standartlar ve sertifikasyon), piyasaya dayalı araçlar (örneğin emisyon kotaları, vergiler, sübvansiyonlar, permiler) ve bilgilendirici yönlendirmedir (örneğin çevresel etiketleme ve tanıtıcı programlar) (Ziolo vd.; 2019, s.2217; Danilina and Trionfetti, 2019, s.1 and Vavrova; 2020, s.1). Bu politikalar arasında yer alan vergiler bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

Çevre vergileri, çevreye zararlı malların fiyatlarını veya üretim girdilerinin maliyetini artırarak ekonomide sürdürülebilirliği sağlamanın temel araçlarıdır. Çevre vergisi uygulamaları aynı zamanda vergi indirimleri, vergi oranlarının indirilmesi ve vergi iadesi uygulamaları gibi vergi harcamalarını da içermektedir.

Çevresel sorunları önlemede bir politika aracı olarak öne çıkan çevre vergilerinin temel amacı, üretim ve tüketim tercihlerini çevreye duyarlı bir şekilde yönlendirerek negatif dışsallıkları içselleştirmektir. Bu bağlamda çevre vergileri; iklim değişikliği, başta hava ve su olmak üzere çevre kirliliği, kaynak tüketimi ve biyolojik çeşitlilik kaybının yanı sıra gaz emisyonları ile potansiyel olarak zararlı maddelerin kullanımı gibi faktörlere karşı mücadelede bir araç olarak tercih edilmektedir (Remeur, 2020, s.2-3 and Vavrova, 2020, s.1).

İlk defa A. C. Pigou (1920) tarafından ele alınan negatif dışsallıkların vergiler yoluyla içselleştirilebileceği fikri ilerleyen zamanlarda bu tarz bir vergilendirmenin popüler olmasına neden olmuştur. Özellikle çevresel dışsallık yayan üretim ve tüketim alanlarının vergilendirilmesi literatürde çevre vergisi kavramının gelişmesine katkı sağlamıştır. Çevre vergileri, negatif dışsallıklar olarak bilinen ve çevreye zarar veren ya da kirliliğe neden olan faaliyetlere sosyal maliyetleri ekleyerek (içselleştirerek), söz konusu faaliyetlerin maliyetini “kirleten öder” prensibine uygun olarak artırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, çevre vergileri ile zararlı faaliyetler ücretlendirilmiş olmaktadır. Söz konusu ücretler Pigou’ya atfen “Pigoucu vergiler” olarak da anılmaktadır. Ekonomik birimler, neden oldukları çevresel zararın maliyetini içselleştiren bir vergiyle karşı karşıya kaldıklarında, faaliyetlerinin neden olduğu zararlı çevresel etkilerin maliyetine katlanma ya da söz konusu ödemedeki kaçınma seçenekleri ile karşı karşıya kalacaktır. Bu bakımdan çevre vergileri, davranışsal ya da dönüşümsel bir mali teşvik olarak hizmet etmektedirler (Remeur, 2020 s.2).

Pigoucu vergilemenin esasları basit bir fikre dayanmaktadır. Buna göre, bazı malların üretiminin ya da tüketiminin o malın alıcısı ya da satıcısı dışında birine zarar verdiği bir durumu ifade eden negatif dışsallık sonucunda alıcının ve satıcının kararları ortaya çıkacak dışsal maliyet hesaba katılmamaktadır. Bu durum, bir piyasa başarısızlığını ifade etmektedir. Düzenlenmemiş bir serbest piyasa, genellikle, negatif dışsallıkla birlikte herhangi bir malın verimsiz bir şekilde yüksek miktarda arzı ile sonuçlanacaktır. Bu noktada, dışsallık yaratan mala vergi uygulamak, oluşacak dışsallığı düzeltebilecektir. Uygulanacak vergi oranının, marjinal dışsal maliyete (malın bir birim ilave sunumu sonucunda alıcı ve satıcı dışındaki taraflara verilen toplam zarar) eşit olması durumunda, ortaya çıkacak dışsal maliyet, sürece dahil edilecek ve böylece alıcının tüm marjinal sosyal zararı ödemesi sağlanacaktır. Böylece, vergi ile sağlanan teşvik sayesinde, başka düzeltilmemiş piyasa aksaklıklarının olmaması durumunda, piyasada malın etkin bir seviyede üretmesi sağlanabilecektir (Williams III, 2016, s.2).

Çevrenin korunması, çevre dostu faaliyetler için doğru fiyatın oluşturulması ve piyasa tabanlı teşvikler ortaya koyması noktasında bir politik aracı olarak görülen çevre vergileri; diğer taraftan, yeşil bütçe sistemi olarak adlandırılan çevre dostu harcamalar için finansman kaynağı sağlamakta, diğer vergi türlerini azaltmada ve bütçe dengesizliklerini daha büyüme dostu bir şekilde düzeltmede umut vadeden bir araç olarak görülmektedir (Zatti, 2020, s.40). Salt gelir kaynağı olarak görülmeyen çevre vergileri, geliri artırmanın yanı sıra çevreyi korumak ve geliştirmek için davranışları marjinal olarak etkilemeyi amaçladığından, bu yönüyle diğer vergilendirme biçimlerinden farklılaşmaktadır. Çevre vergileri, düşük karbon teknolojilerinin tercih edilmesini sağlayarak, iklim değişikliğini azaltmak için piyasa öncülüğünde bir çözüm ortaya koymaktadır. Çevre vergilerinde temel varsayım, vergi tabanının çevreye zararlı veya kirletici faaliyetleri ele alması ve çevreye yararlı veya tarafsız faaliyetleri de desteklemesi gerektiğidir (McEldowney ve Salter, 2016, s.39).

Sonuç olarak Pigoucu vergi mantığı çerçevesinde alınmaya başlanılan çevre vergileri, bazen üretim veya tüketim üzerine odaklanarak marjinal maliyetlerin yükseltilmesine bazense direkt dışsallık üzerine odaklanarak dışsallığın üretim ve tüketimden bağımsız olarak azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Günümüzde çevresel kaynaklı dışsallıkların artmasıyla birlikte çevre vergileri önemli bir uygulama alanı bulmuşlardır. Gelecekte çevre sorunlarının daha da ön plana çıkacağı düşünüldüğünde bu vergilerin öneminin artacağı ve daha fazla üzerinde çalışmalar yapılacağı aşikardır.

3. AB ve TÜRKİYE'DE ÇEVRE VERGİSİ UYGULAMALARI

Yakın geçmişte, başta AB ülkeleri olmak üzere çok sayıda ülke, sera gazı emisyonlarının azaltılması için gönüllü hedefler belirlemişlerdir. Söz konusu hedefler, çevre vergilerinin dünya genelinde, özellikle de AB üyesi ülkelerde, bazen tartışmalı olan kullanımını kolaylaştırmıştır (Abdullah and Morley, 2014, s.27). Avrupa'da çevre vergilerinin kullanımının arttırılması hakkındaki tartışmalar 1990'lı yılların başına dayanmaktadır. İsveç, 1990 yılında çevre vergilerini yürürlüğe koyan ilk Avrupa ülkesi olarak öne çıkmaktadır. Yapılan düzenleme ile vergi yükünün, işgücü üzerinden kirlilik ve kaynak kullanımı üzerine kaydırılması amaçlanmıştır. İsveç'i daha sonra yine 1990'lı yılların başında Danimarka ve Finlandiya takip etmiştir. İlerleyen yıllarda ise diğer AB ülkeleri çevre vergilerini uygulamaya koymuşlardır. 1990'lı yılların sonunda

Almanya yürürlüğe koyduğu çevre vergileri ile bir taraftan enerji tüketimi ve zararlı gazların emisyonunu azaltmayı amaçlarken, diğer taraftan da yeni teknolojileri ve inovasyon yatırımlarını arttırmayı amaçlamıştır (Rosenstock, 2014, s.113 and Svjetlana, 2019, s.47-48).

AB'nin bir nevi kurucu anlaşması niteliğindeki 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşmasıyla çevre konuları "politika" statüsü kazanmıştır. Bu doğrultuda, temel ilkeleri; "kirlenen öder", "bütünleyicilik", "yüksek seviyede koruma", "kaynakta önleme", "önleyicilik" ve "ihtiyat olan AB'nin çevre politikası temelde aşağıdaki hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2021):

- Kirliliği ortadan kaldırmak, azaltmak ya da önlemek,
- Sürdürülebilir kalkınma için doğal kaynakların, ekolojik dengeye zarar vermeyecek biçimde kullanılmasını sağlamak,
- Çevresel zararları kaynağında önlemek,
- Çevreyi korumanın diğer sektörel politikalarla (enerji, ulaştırma v.b.) entegrasyonunu güvence altına almayı sağlamak.

Bu hedeflerden anlaşılacağı üzere AB sürdürülebilir kalkınma amacına uygun olarak çevreye verilen zararları önlemeye çalışmaktadır. Bu noktada ise uygulanacak mali araçların arasında çevre vergileri gelmektedir. Çevre vergileri, hükümetler tarafından yeşil tüketiciliği ve üreticiler ile tüketicilerin çevre dostu davranışlarını etkilemek için sürekli olarak kullanılmaktadır (Ziolo ve diğerleri; 2019, s.2217).

Çevre vergilerinin çok kesin çizgilerle ayrılarak sınıflandırılması zordur. Çünkü amaçları itibarıyla çevre vergileri iç içe geçmiş olabilmektedir (Cural ve Saygı, 2016, s.81). Çevre vergileri genel olarak; enerji, ulaşım, kirlilik ve kaynaklar üzerindeki vergileri içermektedir. Bu kategoriler ve genel olarak içerikleri aşağıdaki gibi açıklanabilir (European Commission, 2020, s.267):

a) Enerji vergileri; hem ulaşım hem de belli amaçlarla kullanılan enerji ürünleri üzerindeki vergileri içermektedir. Ulaşım amaçlı en önemli enerji ürünleri benzin ve dizel yakıtlardır. Belli amaçlarla kullanılan enerji ürünleri arasında ise, akaryakıt ürünleri, doğal gaz, kömür ve elektrik bulunmaktadır. Ayrıca, CO₂ (karbondioksit) vergileri de kirlilik vergileri yerine enerji vergilerine dahil edilmektedir. Bu vergileri istatistiklerde ayrı olarak tanımlamak genellikle mümkün değildir. Diğer taraftan ulaşım yakıt vergileri, yalnızca yakıtların / enerji ürünlerinin ulaşım amaçlı kullanımı

üzerinden alınan vergileri içermektedir (CO₂ vergileri dahil) ve dolayısıyla enerji vergilerinin bir alt grubunu oluşturmaktadır.

b) Ulaşım vergileri (yakıt hariç); temel olarak motorlu taşıtların mülkiyeti ve kullanımına ilişkin vergileri içermektedir. Örneğin uçaklar ve ilgili ulaşım hizmetleri üzerindeki vergiler (örneğin, charter veya tarifeli uçuşlar veya hava yolcu vergisi) buraya dahil edilmektedir. Ulaşım vergileri, ekipmanın ithalatı veya satışıyla ilgili “bir kerelik” vergiler veya yıllık yol vergisi gibi mükerrer vergiler şeklinde olabilmektedir.

c) Kirlilik vergileri; CO₂ vergileri haricinde, hava, su, katı atık ve gürültünün yönetimi için ölçülen veya tahmin edilen emisyonlar üzerinden alınan vergilerdir.

d) Kaynak vergileri ise; doğal bir kaynağın çıkarılması veya kullanılmasıyla bağlantılı her türlü vergiyi içermektedir. Avlanma, balıkçılık vb. faaliyetler doğal kaynakların tükenmesine neden olup, söz konusu faaliyetler için ödenen lisanslar kaynak vergilerine örnek teşkil etmektedir.

Görüldüğü üzere çevre vergileri enerji, ulaşım, kirlilik ve kaynaklar üzerine odaklanmaktadır. Her vergi kategorisinde yer alan farklı vergi konuları üzerinden çevre vergileri uygulanmaktadır. Aşağıdaki Tablo 1’de çevre vergilerinin kategorileri ve konularına yer verilmektedir.

Tablo 1. Konularına Göre Çevre Vergileri

Vergi Kategorisi	Ayrıntılar	Verginin Konusu
Enerji (Ulaşım için kullanılan yakıtlar dahil)	Ulaşımında kullanılan enerji ürünleri	Kurşunsuz/Kurşunlu benzin, Dizel yakıt, Diğerleri (LPG, doğal gaz, fuel oil, gazyağı vb.)
	Belli amaçlar için kullanılan enerji ürünleri	Hafif – Ağır Fueloil yakıtlar, Doğal gaz, Kömür – Kökkömürü, Biyoyakıtlar, Elektrik, Merkezi ısıtma, Diğer enerji ürünleri
	Enerjiye bağlı sera gazı emisyonları	Enerjiye bağlı Karbon içeriği, Enerjiye bağlı CO ₂ ve diğer sera gazı emisyonları (izin verilen programlar dahil)
Ulaşım (Ulaşım için kullanılan yakıtlar hariç)		Motorlu araçlar: Üretim, ticaret, satış (tek seferlik vergi), tescil ya da kullanım (yıllık vergiler), araç sigortası (genel sigorta vergileri hariç), Yol: Kullanım (örn. otoyol vergileri), trafik sıkışıklığı (örn. trafik sıkışıklığı ücretleri ve şehir geçiş ücretleri), Diğer ulaşım araçları: Demiryolları, deniz (örn. gemilerdeki vergiler), hava (örn. uçuşlar ve uçak biletleri üzerindeki vergiler)
Kirlilik	Enerjiye bağlı olmayan sera gazı emisyonları	Enerjiye bağlı olmayan karbon içeriği (örn. Turba), CO ₂ emisyonları ve enerjiye bağlı olmayan diğer sera gazı emisyonları (örn. sığır yetiştiriciliği, pirinç yetiştiriciliği, sentetik gübre uygulaması, çimento; izin verilen programlardan kaynaklanan emisyonlar dahil)
	Havayı kirleten emisyonlar	NO _x ve SO _x emisyonları Diğer hava kirleticiler (Sera gazları hariç)
	Ozon tabakasını inceltelen maddeler	Ozon tabakasını inceltelen maddeler (örn. CFC _s , halonlar, HCFC _s)
	Suya dökülen atık sular	Oksitlenebilir madde atıkları (BOD, COD), Suya bırakılan diğer atık sular, Atık su toplama ve arıtma (sabit yıllık vergiler)
	Yayılmış su kirliliği kaynakları	Pestisitler (örneğin kimyasal içerik, fiyat veya hacme göre), suni gübreler (örneğin fosfor veya nitrojen içeriği veya fiyatı esas alınarak), gübre (salınan nitrojene dayalı)
	Atık yönetimi	Atıkların toplanması, artırılması veya bertarafı, Bireysel ürünler (ör. piller, lastikler, yağlar), Ambalaj (ör. içecek kapları, plastik torbalar)
	Ses	Gürültü (örn. uçak kalkışları ve inişleri)
	Radyasyon	Radyasyon, radyoaktif maddeler
Kaynaklar	Kaynak çıkarma, hasat	Tatlı su çıkarma (kaynaktan), Biyolojik kaynakların toplanması (örneğin kereste, et, avlanan ve avlanan türler, yabani bitkiler ve hayvanlar), Hammadde çıkarılması (petrol ve doğalgaz hariç; arama faaliyeti dahil), Peyzaj değişiklikleri (örn. ağaçların kesilmesi)

Kaynak: OECD, 2019, s.54

Tablo 1’de görüldüğü üzere çevre vergileri enerji, ulaşım, kirlilik ve kaynaklar olmak üzere 4 ana grupta değerlendirilmektedir. Yine Tablo 1 incelendiğinde, ulaşım için kullanılan yakıtların her ne kadar ulaşım amacıyla kullanılsalar da enerji grubunda değerlendirildiği ve bu başlıkta vergilendirildiği görülmektedir. Bu grupta yer alan enerji vergileri, AB’deki toplam çevre vergisi gelirleri içinde payı en büyük olanıdır (Ziolo ve diğerleri, 2019, s.2217). Sera gazları ise, enerji kullanımından kaynaklanıp kaynaklanmadığına göre enerji ya da kirlilik kategorisinde yer almaktadır. Çevre vergilerinin konusu ise, negatif dışsallığa neden olan malın üretimi, tüketimi ya da ticaretine bağlı olarak ölçülebilen veya tahmin edilebilen değerler üzerinden belirlenmektedir.

Aşağıdaki Tablo 2’de ise AB’de çevresel sorunlara karşı alınan piyasa temelli vergi ve ücretlendirme uygulamalarına ülke örnekleri eşliğinde yer verilmektedir.

Tablo 2. AB Ülkelerinde Çevresel Risklere İlişkin Piyasa Temelli Araçlar ve Örnek Uygulamalar

Vergi Konusu	Ülke	Vergi-Ücret Adı
Hava Kirliliği	Çekya, Macaristan, Slovakya	Hava kirlenme ücreti
	İspanya	Florlu sera gazları vergisi
	İsveç	NO _x ücreti ve CO ₂ vergisi
Atık Yönetimi / Ürünler	Belçika	Ambalaj ve çevre ücreti, Attığın kadar öde
	Finlandiya	Depozito geri ödeme programı
	Avusturya, Yunanistan	Çöp sahası vergisi
	İrlanda	Naylon poşetin ücretlendirilmesi
	Letonya	Ambalaj vergisi
	Litvanya	Çevresel kirlilik vergisi
	Lüksemburg, Hollanda	Attığın kadar öde
	Romanya	Ambalaj ücreti(Üretici Sorumluluğu)
Ürünler	Estonya	Doğal kaynakların ücretlendirilmesi
	Finlandiya	Turbalık vergi reformu
Su Kalitesi	Danimarka	Pestisit vergisi; Hayvan yemi Mineral fosfor vergisi
	İtalya	Bitki sağlığı ürün vergisi
	Polonya	Atık su ücreti
	İsveç	Gübre vergisi
Denizlerdeki Çöpler	Belçika, Romanya, Letonya	Ambalaj vergileri
	Finlandiya	Depozito geri ödeme programı / Paketleme vergisi
	İrlanda	Naylon poşetin ücretlendirilmesi
	Litvanya	Çevresel kirlilik vergisi
	Hollanda	Rotterdam ve Amsterdam liman ücreti indirimleri
Su Stresi / Kullanımı	Bulgaristan, Fransa, Malta,	Su çıkarma ücreti
	Kıbrıs	
	Hollanda	Bölgesel su idarelerinin vergileri / ücretleri
	Portekiz	Su kaynaklarının ücretlendirilmesi

Toprağın Kullanımı / Yönetimi	Danimarka	Fosfor içeren hayvan yemi vergisi
	Almanya	Biyo-çeşitlilik dengeleme; Sonuca dayalı tarımsal çevre ölçümü
	İtalya	Bitki sağlığı ürün vergisi
	Slovenya	Özel orman yönetimi için ödemeler
	İspanya	Girona bölgesinde yaşlı orman ödemeleri
	İsveç	Gübre vergisi
Biyo-Çeşitlilik	Avusturya	Viyana ağaç koruma yasası
	Almanya	Biyo-çeşitlilik dengeleme; Sonuca dayalı tarımsal çevre ölçümü
	Danimarka	Fosfor içeren hayvan yemi vergisi
	Hırvatistan	Ormanlardan kamu yararlanma ücreti
	Estonya, İrlanda	Balıkçılık ve avlanma ücretleri
	Finlandiya	Turbalık vergi reformu
	Portekiz	Ekolojik mali transferler
	İsveç	Gübre vergisi

Kaynak: European Commission; 2017, s.8-10; NO_x: Azot Oksit

Tablo 2 incelendiğinde, atık yönetimi, denizlerdeki atıklar ve suyun stresine yönelik tedbirler dikkat çekmektedir. Atık yönetimine ilişkin “attığın kadar öde”, denizlerdeki atıklara yönelik, “ambalaj atıklarının ücretlendirilmesi” ve su stresine ilişkin olarak da “su çıkarımının ücretlendirilmesi” uygulamalarının birçok ülke tarafından benimsendiği görülmektedir. Yine hava kirliliğine sebep olan faaliyetlerin ücretlendirilmesi de uygulanan ortak tedbirler arasında yer almaktadır. Vergisel uygulamalara ilişkin olarak ise; çöp sahasının kullanımının vergilendirilmesi, ambalajların vergilendirilmesi, biyo-çeşitlilik ve toprağın kalitesi risklerine yönelik uygulanan gübre vergisi ile suyun kalitesine ilişkin alınan farklı vergi uygulamaları dikkat çekmektedir.

Plastik kirliliğinden hava kalitesine ve iklim değişikliğine kadar, çeşitli konularda insana ve çevreye zarar veren davranışları caydırmada önemli bir araç olarak kullanılan çevre vergilerinin genişletilmesi birçok ülke tarafından düşünülmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Çevre Bürosu’na (EEB) göre Avrupa’nın en başarılı 5 çevre vergisi uygulamasına aşağıda yer verilmiştir (META, 2021):

a) Plastik Poşet Vergisi (İrlanda): 2002 yılında İrlanda hükümeti plastik poşet başına 0,15 euro tutarında vergi uygulamasını yürürlüğe koymuştur. Bu verginin birincil amacı, tüketici davranışını etkileyerek tek kullanımlık plastik poşet tüketimini azaltmaktır. Mevcut vergiler 2007 yılında poşet başına 0,22 euro'ya yükseltilmiştir. Uygulama, plastik poşet kullanımını önemli ölçüde azaltmıştır. Perakende satış noktalarında ve arazide plastik poşet kullanımı %90'ın üzerinde azalma göstermiştir. Söz konusu vergiden yıllık 12-14 milyon euro seviyesinde gelir elde edilmiştir (Ferreira vd; 2007: s.3; Government of Ireland; 2021).

b) Depozito İade Sistemi (Finlandiya): Finlandiya'da 1950 yılından beri PALPA¹ tarafından yönetilen depozito iade sistemi mevcuttur. O yıllarda bira fabrikaları, doldurulabilir cam şişeler için depozito iade programı uygulamaktaydı. PALPA bugün Finlandiya'da en büyük depozito iade sistemini işletmektedir. PALPA, 2008 yılında tek kullanımlık pet şişeler, 2011 yılında ise yine tek kullanımlık cam şişelerin toplanması için bir sistem başlatmıştır. PALPA'da tüketiciler, metal kutu başına 0,15 €, 0,35 litreden küçük plastik şişe için 0,10 euro, 0,35-1 litre plastik şişe için 0,20 euro, 1 litreden büyük plastik şişe için 0,40 euro ve tüm cam şişeler için 0,10 euro depozito ödemektedir. Ekopullo'da³ ise, tüketiciler 1 litrelik cam şiş için 0,40 euro ücret ödemektedir. Finlandiya'daki depozito iade sistemi, son derece yüksek başarı oranları ile dikkat çekmektedir. Şöyle ki, 2015 yılında alüminyum kutular için geri dönüş oranı %95, plastik şişeler için %92, geri dönüştürülebilir cam şişeler için %89 ve doldurulabilir cam şişeler için de %98 oranında geri dönüş sağlanmıştır (Ettlinger, 2016, s.1 and Kalinovskaya, 2016, s.18).

c) Çöp Sahası Vergisi (Birleşik Krallık): Çöp sahası vergisi, atık depolama sahasında materyalin bertarafı için depolama sahası kullanıcıları tarafından ödenen bir vergidir. Vergi, atıkların düzenli depolama alanlarından geri dönüşüm ve yakma gibi daha az zararlı atık yönetimi yöntemlerine yönlendirilmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Vergi, ağırlık üzerinden alınıp, standart ve düşük oran olmak üzere iki tür fiyatlandırma söz konusudur. Durgun ve aktif olmayan atıklar için ton başına 3 sterlin, diğer tüm vergilendirilebilir materyaller için ton başına 94,15 sterlin'lik standart fiyatlandırma uygulanmaktadır. 1996 yılında yürürlüğe giren çöp sahası vergisi ve günümüzde başarılı sonuçlar elde etmiştir. 1996-2003 yılları

¹ PALPA: Finlandiya'da kurulmuş, %50'si içecek endüstrisi ve %50'si perakende sektörüne ait olan ve ürünleri sistem tarafından kapsanan katılımcı üreticiler ve ithalatçılar tarafından ödenen ücretlerle finanse edilen, kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. Ayrıca Ekopullo gibi aynı amaçlı ilave kuruluşlar da faaliyet göstermektedir (Ettlinger, 2016, s.1).

arasında, depolanmış atık miktarları nispeten sabit kalmış ancak ve ardından hızla düşmüştür. Standart fiyatlandırmaya tabi atıklarda yaklaşık 38 milyon tonluk azalma gerçekleşmiştir. 2001-02'de atılan yaklaşık 50 milyon ton olan atık miktarı 2015-16'da yaklaşık 12 milyon tona düşmüştür. (HM Revenue&Customs, 2021 and Elliott, 2016, s.3).

d) NO_x (Azot oksit)Vergisi (İsveç): İsveç'te 1991 yılında karbondioksit vergisinin getirilmesiyle eşzamanlı olarak, en yüksek sülfür içeriğine sahip yakıtlara uygulanan bir sülfür vergisi uygulamaya koyulmuştur. Bu verginin amacı turba, kömür, kok ve diğer katı yakıtlar veya gazlı ürünlerin yanmasından kaynaklanan SO₂ (kükürt dioksit) emisyonlarını azaltmaktır. Sülfür vergisi, yürürlüğe girdiği yıldan beri hiç değişmemiş olup, katı yakıtlarda 30 İsveç kronu / kg sülfür (2016 fiyatlarıyla 3 euro seviyesi) ve yağlarda ağırlıkça her binde bir kükürt içeriği için 27 İsveç kronu / kg sülfür (2016 fiyatlarıyla 2,7 euro seviyesi) olarak uygulanmaktadır. Sülfür vergisi yürürlüğe girdikten bir yıl sonra ise, sabit yakma tesislerinden kaynaklanan NO_x emisyonu olan vergi yürürlüğe girmiştir. Verginin temel amacı, emisyonları sınır değerlerinin altına düşürmek ve asitlenmeyle mücadele etmek için teşvikler sağlamaktır. Başlangıçta yılda en az 50 MWh kullanılabilir enerji üreten tüm tesisler için 40 İsveç kronu / kg NO_x olan vergi oranı, 2008 yılında 50 İsveç kronu / kg NO_x'e yükseltilmiştir. İsveç'te 1990-2014 yılları arasında emisyon salınımlarından elde edilen başarı 2014-2016 yılları arasında da devam etmiştir. Buna göre, SO_x emisyonları %4,27, NO_x emisyonları ise %5,95 oranında azalma göstermiştir (European Commission; 2019: s.16; Pedersen; 2017: s.1-2; Höglund-Isaksson; 2009: s.5).

e) Balıkçılık Lisansı (İrlanda): İrlanda'da balık avcılığı; deniz balıkçılığı, hobi balıkçılığı, turnabalığı, somon ve deniz alası ile nehir alabalığı avcılığı olmak üzere kategorilere ayrılmış ve bu faaliyetler için izin alınması zorunlu kılınmıştır. Bununla birlikte somon avcılığı ise, izin yanında ücretlendirmeye de tabi tutulmaktadır. Buna göre, somon avcılığında tüm bölgeler için yıllık 100 euro, 21 gün için 40 euro, 1 gün için 21 euro, bir bölge için yıllık 56 euro, özel bölge lisansı için 24 euro ve genişletme lisansı² için de 80 euro ücretlendirme uygulanmaktadır. İrlanda'da yıllar itibarıyla sürekli azalmakta olan somon stoku balıkçılık lisansının uygulamaya koyulduğu 2007 yılından itibaren yatay bir seyir izlemeye başlamıştır. 2001 yılında 250.000'in üzerinde olan somon stoku 2007 yılına kadar sürekli olarak azalmış ve 50.000 adet

² **Genişletme Lisansı:** Gölde olta balıkçılığı izni satın alan birinin ülkenin her yerinde avlanmak istemesi durumunda ödemesi gereken ücreti ifade eder (Inland Fisheries Ireland; 2021).

altına gerilemiştir. Uygulamanın yürürlüğe girdiği 2007 yılından itibaren ise somon adedi yıllar itibariyle 25.000 seviyesinde yatay bir seyirde ilerlemektedir (Ireland Citizens Information Board, 2019, Inland Fisheries Ireland, 2021 and Kettunen, 2016, s.6-7).

Türk vergi sisteminde yer alan ve çevre vergisi olarak sınıflandırılabilen vergilerin AB ile karşılaştırıldığında oldukça sınırlı ve daha da önemlisi kapsam ve uygulama bakımından yetersiz olduğu görülmektedir. Mevcut durumda bakıldığında uygulamada olan Çevre Temizlik Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi, Özel Tüketim Vergisi ve Geri Kazanım Katkı Payı (Poşet Vergisi)'nin Türk Vergi Sistemi içerisinde yer alan çevre vergileri olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu vergilere ilişkin kısa açıklamalar aşağıda yapılmaktadır.

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nda yapılan değişiklikle 2003 yılında yürürlüğe giren Çevre Temizlik Vergisi, Türk vergi sisteminde çevre kirliliği üzerinden alınan ilk vergi olarak öne çıkmaktadır. Belediyeler tarafından tahsil edilen bu verginin mükellefi belediye sınırları ve mücavir alanlardaki binaları kullanan ve belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan kişilerdir. Çevre Temizlik Vergisi, konutlar için tüketilen su miktarı üzerinden alınırken, işyeri olarak kullanılan binalar için ise, belirlenen grup ve dereceye göre sabit tutarlar üzerinden alınmaktadır (Ertekin ve Dam, 2020, s.75). Türkiye'de direkt çevre kirliliğine yönelik önemli bir vergi olan çevre temizlik vergisi uygulama açısından bir takım sorunlar taşımaktadır. İlgili vergi; 2464 sayılı kanunun mükerrer 44. maddesinde ifade edildiği üzere "...belediyelerin çevre temizlik hizmetlerinden yararlanan..." ifadesi ile tezat oluşturacak şekilde uygulanmaktadır. Konutlarda su tüketimi, işyerlerinde ise belirlenen spesifik tarifeye göre tahsil edilen vergi çevre hizmetleriyle vergi miktarı arasındaki bağın kopmasına neden olmaktadır. Çevre temizlik vergisi, uygulanmasında sorun olmakla birlikte yine de çevreyi hedef alması bakımından mevzuatta önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye'de 2002 yılında yürürlüğe giren Özel Tüketim Vergisi akaryakıt fiyatına eklenerek ürünün fiyatını artırmakta ve bu sayede tüketimini azaltmaktadır. Yakıtın çevreye verdiği zarar yerine tüketim miktarı üzerinden alınan Özel Tüketim Vergisinin bu yapısıyla çevresel amaç yerine daha çok mali amaç taşıdığı ve çevre kirliliğine katkısının oldukça sınırlı olduğu söylenebilir (Satır Reyhan, 2014, s.116). Pigoucu mantıkla alındığı düşünülen bu verginin fiyat artışı yaratarak fosil yakıt tüketimini azalttığı ifade edilebilir.

Fakat Petrol ve Doğalgaz ürünlerinden tahsil edilen ÖTV'nin merkezi yönetim bütçe gelirleri içerisindeki payının 2020 yılı için %4,5 gibi bir seviye olması (GİB, 2021) bu verginin çevresel amaçlardan ziyade gelir elde etme amacı taşıdığını göstermektedir.

Türk vergi sisteminde yer alan Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV), Eurostat'ın çevre vergileri sınıflandırmasına göre birulaşım vergisi olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de MTV, 1963 yılından beri uygulanmakta olup tarifesi araçların yaş, silindir hacmi ve fiyatı gibi özelliklerine göre belirlenmektedir. Türkiye'de MTV uygulamasında taşıtların yaşı ilerledikçe vergi miktarı düşmektedir. Bu yönüyle MTV'nin taşıtların kirleticilik düzeylerini göz ardı ettiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda kara, deniz ve hava taşıtlarından alınan bir servet vergisi özelliğine sahip MTV'nin çevresel risklerden daha çok devletin kamu hizmetlerinin finansmanını sağlama doğrultusundaki mali amaca yönelik olduğu söylenebilir (Satır Reyhan, 2014, s.116 ve Sezer ve Dökmen, 2018, s.173). Motorlu taşıtın silindir hacmi arttıkça vergisinin yükselmesi çevre açısından olumlu karşılanabilirken, yaşı arttıkça vergisinin azalması çevre amacı ile örtüşmemektedir. Birçok AB ülkesinde motorlu taşıtlarda emisyon bazlı vergileme benimsenmişken Türkiye'de yaş ve silindir hacminin dikkate alınması bu verginin çevreye duyarlılığını azaltmaktadır. Ayrıca MTV Kanunu'nda 2017 yılında yapılan değişiklikle taşıt değerinin de dikkate alınmaya başlanması bu vergiyi daha çok servet vergisi niteliğine büründürmüştür.

2019 yılında plastik poşet kullanımını azaltmak amacıyla uygulamaya koyulan "Geri Kazanım Katılım Payı" çevresel risklere karşı bir ücretlendirme uygulaması olarak öne çıkmaktadır (Ertekin ve Dam, 2020, s. 73). Çevresel kirliliği azaltmak adına önemli bir uygulama olarak değerlendirilebilecek bu ücretlendirmenin çok yerinde olduğu ve kapsamının genişletilmesi gerektiği ifade edilebilir. Çünkü uygulamada ücretli poşetlerin ikamesi olan diğer plastik poşetlerin kullanımının arttığı gözlenmektedir. Bu nedenle bu ücretlendirmenin kapsamının genişletilmesi ve plastik poşetlerin ikamelerinin artırılması gerekmektedir.

4. AB VE TÜRKİYE’DE ÇEVRE VERGİSİ GELİRLERİNİN ANALİZİ

Bu başlık altına AB ülkelerinde ve Türkiye’de çevre vergisi gelirlerinden elde edilen gelirler çeşitli oranlar üzerinden ele alınmaktadır. Bu bağlamda çevre vergisi çeşitlerinin kendi içerisindeki dağılımı, bu vergilerden elde edilen gelirlerin toplam vergi gelirleri ve milli gelir içerisindeki payı ele alınacaktır. Bu göstergeler çevre vergilerinin vergi sistemi içerisindeki öneminin ortaya koymak açısından önem arz etmektedir.

2019 yılında, AB üyesi ülkeler çevre vergilerinden 330,6 milyar euro gelir elde etmiştir. Bu rakam AB GSYH’sinin %2,4’ünü, AB toplam vergi gelirlerinin (sosyal güvenlik primi dahil) ise %5,9’unu oluşturmaktadır. 2019 yılında AB çevre vergilerinden elde edilen gelirin önemli bir kısmını %77,9’luk payı ile enerji vergileri oluşturmaktadır. Enerji vergilerini, %18,9’luk oranı ile ulaşım vergileri ve %3,2’lik payı ile kaynak ve kirlilik vergileri takip etmektedir (Eurostat, 2021a, s.1). Bu vergilere ilişkin veriler aşağıdaki Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. AB ve Türkiye’de Çevre Vergisi Çeşitleri ve Gelirleri (%/2019)

Çevre Vergisi Çeşidi	Toplam Çevre Vergileri İçerisindeki Payı		GSYH İçerisindeki Payı		Toplam Vergiler İçerisindeki Payı	
	AB(27)	Türkiye	AB(27)	Türkiye	AB(27)	Türkiye
Enerji Vergileri	77,9	63,5	1,8	1,41	4,6	6,1
Ulaşım Vergileri	18,9	36,5	0,5	0,81	1,1	3,5
Kirlilik/Kaynak Vergileri	3,2	0	0,1	0	0,2	0
Toplam Çevre Vergileri	100	100	2,4	2,22	5,9	9,6

Kaynak: Eurostat; 2021a: s.2; OECD Data, 2021.

Tablo 3’te AB ve Türkiye’de 2019 yılına ilişkin çevre vergilerinin çeşitleri ele alınmış ve söz konusu vergilerin toplam vergiler içerisindeki payı ile GSYH içerisindeki payına yer verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde gerek AB gerekse Türkiye’de enerji vergilerinin toplam çevre vergileri içerisindeki payının oldukça büyük olduğu görülmektedir. Bunun yanında, kirlilik/

kaynak vergilerinin payının ise AB’de %0,1, Türkiye’de ise %0,1’den de küçük olduğu dikkat çekmektedir. Çevre vergilerinin GSYH içerisindeki payı AB’de %2,4 iken, bu oran Türkiye’de %2,22 olup, AB ortalamasına yakın bir seviyededir. Toplam vergiler içerisinde çevre vergilerinin oranı ise, AB’de %5,9 iken, Türkiye’de 9,6’dır. Türkiye’de toplam vergilerin içerisinde çevre vergilerinin payının yüksek olduğu ve AB ortalamasının üzerinde yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu durum Türkiye’de çevre vergilerine verilen önemden ziyade gelir elde etme amacının ön plan çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bu savın arkasında ilgili vergilerin uygulama biçimleri yer almaktadır. Çünkü bu vergilerde, verginin uygulama biçimi ile çevre arasında ilişki kurulmamaktadır. Ayrıca toplam vergi gelirleri içerisindeki payı da bütçeyi finanse edecek düzeyde durmaktadır.

Vergi sistemi içerisinde çevre vergilerinin payını görmek adına diğer önemli gösterge toplam vergi gelirleri içerisinde çevre vergilerinin payıdır. Buna ilişkin veriler aşağıdaki Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. AB ve Türkiye’de Toplam Vergi Gelirleri İçerisinde Çevre Vergilerinin Payı
(Sosyal Güvenlik Primleri Dahil / %)

	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Almanya	5,5	5,8	6,5	5,8	5,0	4,8	4,6	4,5	4,4
Avusturya	5,2	5,7	6,3	5,7	5,5	5,6	5,7	5,4	5,4
Belçika	5,6	5,4	5,8	5,6	5,7	6,0	6,0	6,0	6,1
Bulgaristan	6,0	8,4	9,6	10,6	10,8	10,0	9,8	9,8	10,3
Çekya	7,6	6,9	7,2	6,9	6,0	6,0	5,7	5,4	5,7
Danimarka	9,3	10,3	10,3	8,9	8,6	8,6	8,0	8,2	7,1
Estonya	2,5	5,4	7,6	8,8	8,2	8,9	8,8	8,3	9,6
Finlandiya	6,4	6,7	7,1	6,6	6,7	7,1	6,9	6,9	6,6
Fransa	6,0	5,0	4,7	4,5	4,7	4,9	5,0	5,1	5,1
Hırvatistan	5,7	7,2	9,2	8,4	9,1	9,3	9,4	9,4	9,2
Hollanda	8,7	9,4	10,1	9,8	9,0	8,7	8,6	8,6	8,6
İrlanda	9,2	8,9	8,3	8,8	8,1	8,0	7,7	7,0	6,4
İspanya	6,8	6,4	5,4	5,3	5,7	5,5	5,4	5,3	5,1
İsveç	5,7	5,4	5,9	6,2	5,1	5,0	4,8	4,8	4,8
İtalya	8,9	7,6	7,4	6,7	7,9	8,3	8,0	7,9	7,8
Kıbrıs	10,5	9,1	10,6	8,7	9,2	9,1	9,1	8,7	7,3
Letonya	3,2	7,7	9,0	10,5	11,8	11,7	11,2	10,9	9,6
Litvanya	6,8	8,0	7,9	6,5	6,4	6,5	6,5	6,6	6,3
Lüksemburg	8,0	7,1	7,8	6,3	5,1	4,7	4,5	4,3	4,4
Macaristan	6,3	7,5	7,5	7,2	6,4	6,5	6,4	6,2	6,2
Malta	11,7	13,0	9,7	9,0	9,1	8,6	8,4	8,2	8,3
Polonya	4,9	6,5	8,1	8,7	8,2	8,1	7,9	7,7	7,5
Portekiz	11,5	8,4	9,3	8,0	7,0	7,6	7,6	7,4	7,3
Romanya	6,3	11,2	7,2	8,0	8,8	9,3	7,8	7,6	8,1
Slovakya	6,2	6,7	7,7	7,4	7,7	7,6	7,5	7,2	7,0
Slovenya	10,5	7,7	8,1	9,5	10,3	10,3	9,9	9,1	8,9
Yunanistan	11,1	6,7	6,6	8,3	10,5	9,8	10,2	9,5	9,8
Türkiye	7,2	10,2	17,0	15,0	13,2	13,0	12,5	9,6	9,6
AB (27)	6,6	6,4	6,6	6,2	6,2	6,2	6,1	6,0	5,9

Kaynak: Eurostat, 2021b; OECD Data; 2021.

Tablo 4’te 27 AB üyesi ülkelerde ve Türkiye’de çevre vergilerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payına yer verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde AB’de ortalama olarak vergi gelirleri içerisinde çevre vergilerinin payının %6 civarında olduğu görülmektedir. Bu oranının Birlik içerisinde değiştiği görülmektedir. Bu veriye ilişkin en dikkat çekici nokta kişi başına gelir düzeyi düşük olan ülkelerde çevre vergilerinin toplam vergiler içerisindeki payının yüksek, gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde ise düşük oluşudur. Türkiye’nin ise 2019 yılındaki %9,6’luk oran ile AB ortalamasının üzerinde çevre vergisi geliri elde ettiği görülmektedir. Bu veriler gelişmekte olan ülkeler için çevre vergilerinin aslında mali amaçla alındığı anlamına gelmektedir.

Çevre vergilerine ilişkin diğer bir gösterge çevre vergilerinin GSYH içerisindeki payıdır. Buna ilişkin veriler ise aşağıdaki Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. AB ve Türkiye’de Çevre Vergilerinin GSYH İçerisindeki Payı (%)

	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Almanya	2,1	2,4	2,4	2,2	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8
Avusturya	2,2	2,4	2,6	2,3	2,4	2,3	2,4	2,3	2,3
Belçika	2,4	2,4	2,5	2,5	2,6	2,7	2,7	2,7	2,6
Bulgaristan	1,3	2,6	2,9	2,8	3,2	2,9	2,9	2,9	3,1
Çekya	2,6	2,3	2,5	2,3	2,1	2,1	2,0	2,0	2,1
Danimarka	4,3	4,8	4,9	4,0	4,0	3,9	3,7	3,6	3,3
Estonya	0,9	1,7	2,3	2,9	2,7	2,9	2,9	2,7	3,2
Finlandiya	2,9	3,1	3,0	2,7	2,9	3,1	3,0	2,9	2,8
Fransa	2,5	2,2	2,0	1,9	2,2	2,2	2,3	2,4	2,3
Hırvatistan	2,3	2,8	3,3	3,0	3,4	3,5	3,5	3,6	3,5
Hollanda	3,2	3,5	3,5	3,5	3,3	3,4	3,3	3,3	3,4
İrlanda	3,0	2,8	2,5	2,5	1,9	1,9	1,7	1,6	1,4
İspanya	2,1	2,1	1,9	1,7	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8
İsveç	2,6	2,6	2,8	2,7	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1
İtalya	3,5	3,0	2,9	2,8	3,4	3,5	3,3	3,3	3,3
Kıbrıs	2,6	2,5	3,3	2,8	3,0	2,9	3,0	2,9	2,6
Letonya	1,0	2,3	2,5	3,0	3,5	3,6	3,5	3,4	3,0
Litvanya	1,9	2,5	2,3	1,8	1,9	1,9	1,9	2,0	1,9
Lüksemburg	2,8	2,6	3,0	2,4	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7
Macaristan	2,6	2,9	2,7	2,6	2,5	2,5	2,4	2,3	2,3
Malta	3,1	3,5	3,1	2,8	2,7	2,6	2,6	2,6	2,6
Polonya	1,8	2,1	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,6
Portekiz	3,4	2,6	2,9	2,4	2,4	2,6	2,6	2,6	2,5
Romanya	1,8	3,4	2,0	2,1	2,5	2,4	1,9	2,0	2,1
Slovakya	2,4	2,3	2,4	2,1	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4
Slovenya	4,1	2,9	3,2	3,6	3,9	3,9	3,7	3,4	3,3
Yunanistan	3,2	2,2	2,1	2,7	3,8	3,8	4,0	3,8	3,9
Türkiye	1,2	2,4	3,9	3,7	3,3	3,3	3,1	2,3	2,2
AB (27)	2,6	2,6	2,5	2,4	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4

Kaynak: Eurostat, 2021b; OECD Data; 2021.

Tablo 5’te 27 AB üyesi ülkede ve Türkiye’de çevre vergilerinin yıllar itibariyle GSYH içerisindeki payına yer verilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde AB’de ortalama olarak GSYH içerisinde çevre vergilerinin payının %2-3

civarında olduğu ve yıllar itibariyle yatay bir seyir izlediği dikkat çekmektedir. Danimarka, Yunanistan, Hırvatistan, Letonya, Hollanda ve Slovenya'da çevre vergilerinin GSYH içerisindeki payının yüksek oluşu ve bu ülkelerin AB ortalamasının üstünde yer alması dikkat çekmektedir. Almanya, İzlanda, Lüksemburg ve İspanya'da ise söz konusu oran AB ortalamasının altında yer almaktadır. Türkiye'de ise, çevre vergilerinin GSYH içerisindeki payının yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 2019 yılında çevre vergilerinin GSYH içerisindeki payı geçen yıllara oranla artarak %2,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, AB ortalamasına yakın olup, ilgili dönemde artış sergilediği görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 6'da ise AB ve Türkiye'de çevre vergisi gelirlerini ödeyen sektörlerle yer verilmektedir.

Tablo 6. AB ve Türkiye’de Çevre Vergilerinin Ödeyicileri (2018 / %)

	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Madencilik	İmalat	İnşaat	Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı	Nakliye ve depolama	Hane halkı	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme temini	Su arazi; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	Hizmetler	Yerleşik Olmayanlar	Sınıflandırılmayan
Almanya	2,5	0,2	9,3	2,9	3,6	7,7	52,4	2,3	0,9	9,3	9,1	0,0
Avusturya	2,2	0,8	11,0	3,4	6,1	7,9	54,0	0,5	1,0	6,0	7,1	0,0
Belçika	1,5	0,1	9,2	3,8	4,7	7,9	51,0	2,8	1,5	16,5	0,9	0,0
Bulgaristan	3,7	1,1	7,5	3,5	4,0	23,6	27,7	19,0	1,4	3,6	4,8	0,0
Çekya	3,9	0,6	14,9	5,6	8,8	24,3	21,2	7,6	1,7	9,1	1,8	0,4
Danimarka	2,3	0,1	4,5	3,8	7,3	5,5	57,0	0,3	0,5	18,6	0,0	0,1
Estonya	7,0	4,1	7,5	3,9	2,5	28,3	25,4	11,1	2,5	6,3	1,4	0,0
Finlandiya	2,4	0,7	13,0	2,9	2,3	12,5	47,0	7,3	0,7	10,4	0,8	0,0
Fransa	2,8	0,2	11,2	1,9	5,5	8,7	44,7	9,5	0,8	10,7	2,9	0,9
Hırvatistan	5,2	0,5	3,1	2,7	1,6	35,4	43,8	0,8	0,3	3,1	3,5	0,0
Hollanda	2,4	0,1	5,0	2,3	4,5	4,9	61,2	0,7	0,5	17,5	0,4	0,4
İrlanda	1,3	1,6	9,8	0,9	6,1	10,4	53,0	0,5	0,9	13,6	1,8	0,0
İspanya	1,0	0,9	10,4	1,9	5,1	14,9	51,6	6,5	1,1	6,6	0,0	0,0
İsveç	4,0	1,0	4,9	5,4	5,4	8,5	50,9	3,8	1,3	12,0	0,0	2,7
İtalya	2,1	0,6	10,5	2,9	6,1	6,4	54,0	2,1	1,5	11,9	2,0	0,0
Kıbrıs	0,7	1,1	4,2	3,6	5,5	7,1	59,6	4,8	1,0	8,6	3,7	0,0
Letonya	5,3	0,7	10,3	3,2	6,4	14,0	36,3	5,4	1,8	15,4	1,4	0,0
Litvanya	9,1	v.y.	4,5	v.y.	19,6	4,7	49,9	v.y.	1,7	6,7	0,0	0,0
Lüksemburg	0,0	0,3	1,9	5,9	2,7	13,6	11,4	0,5	0,4	7,1	56,1	0,0
Macaristan	4,8	0,3	10,5	5,6	6,6	17,4	45,1	2,7	2,2	4,7	0,0	0,0
Malta	1,9	0,1	3,0	7,0	4,3	12,5	41,7	6,5	0,8	4,5	17,7	0,0
Polonya	4,1	0,7	13,5	1,9	6,3	22,7	37,4	1,5	1,1	10,8	0,0	0,0
Portekiz	2,3	0,7	7,5	3,1	8,5	13,3	48,7	1,8	0,8	11,0	2,3	0,0
Romanya	1,2	1,5	41,2	1,9	2,6	8,4	18,0	20,5	0,4	3,7	0,1	0,3
Slovakya	1,9	0,3	7,4	2,1	5,0	21,4	40,6	8,4	1,2	8,8	2,8	0,1
Slovenya	0,2	0,1	13,1	1,0	4,8	7,7	63,2	7,5	0,8	1,5	0,0	0,0
Yunanistan	6,6	0,4	8,9	1,2	5,2	12,9	48,3	5,2	1,8	9,5	0,0	0,0
Türkiye	3,6	1,3	8,7	3,0	10,9	21,7	39,4	0,6	0,2	10,5	0,0	0,0
AB (27)	2,5	v.y.	9,9	v.y.	5,2	9,6	49,9	v.y.	1,0	11,0	3,2	0,3

Kaynak: Eurostat, 2021c; v.y.: veri yok

Tablo 6’da toplam çevre vergilerinden elde edilen gelirin ödeme yapan 10 sektöre **göre dağılımı yer almaktadır. Buna göre çevre vergilerinin en büyük ödeyicisini** hanehalkı oluşturmaktadır. AB (27) için bu oran %49,9, Türkiye için %39,4’tür. Tabi ki bu veriler ülkede uygulanan çevre vergisine ve ilgili sektörlerin ekonomideki payına göre değişmektedir. Örneğin Romanya’da en fazla ödeyici %41 ile imalat sektöründe iken Estonya’da %28,3’le nakliye sektörüne aittir. Lüksemburg, % 56,1 ile yerleşik olmayanlardan toplanan **çevre vergisi en yüksek paya sahip ülke** olmasıyla öne çıkmaktadır. Bunun başlıca sebebi, **özellikle enerji vergilerinin** sınır ötesi işçiler ve akaryakıt turistleri gibi yerleşik olmayanların, kendi sınırları içerisinde benzin ve motorin satın almalarından kaynaklanmaktadır (RTL Today, 2021). **Lüksemburg’da enerji** üzerinden alınan vergilerin %60’ını yerleşik olmayanların yapmış oldukları benzin ve dizel akaryakıt satın alımları dolayısıyla ödedikleri vergiler oluşturmaktadır (Eurostat, 2021d).

5. SONUÇ

Çevre vergileri özellikle 1990’lı yıllardan sonra birçok ülkede uygulama alanı bulmaya başlamıştır. Bu gelişmenin arkasında çevresel riskeler ve çevrenin öneminin artması etkili olmuştur. Pigoucu vergilendirme mantığına dayalı olarak uygulanmaya başlanılan vergiler enerji, ulaşım, kaynak ve kirlilik üzerine odaklanmaktadır. AB’de çevresel risklere karşı olarak birçok negatif dışsallık yayan alanda çevre verileri uygulama alanı bulmaktadır. Bu uygulamalar arasında Avrupa Çevre Bürosu beş vergiyi en başarılı uygulama olarak göstermektedir. Bunlar; İrlanda poşet vergisi, Finlandiya Depozito iade sistemi, Birleşik Krallık Çöp sahası vergisi, İsveç NOx vergisi ve İrlanda balıkçılık vergisi yer almaktadır. Türkiye açısından çevre vergilerine bakıldığında kapsamın biraz daha dar olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye’de çevre vergisi kapsamında uygulanan çevre temizlik vergisi ve geri kazanı katkı payı çevre ile ilişkisi en çok kurulan iki vergi görünümü sergilemektedir. Bunun haricinde uygulanan akaryakıttaki özel tüketim vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi çevreden ziyade gelir elde amacı ön planda tutulan iki önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır.

AB ve Türkiye’de çevre vergilerinden elde edilen gelirlere bakıldığında temel gelir kalemleri ile karşılaştırıldığında çok fazla yer tutmadığı söylenebilir. Tabi bu durum normal karşılanabilir. Çünkü **çevre vergileri**, tüketim üzerinden tahsil edilen ve negatif dışsallığı ortadan kaldırmaya değil optimal seviyeye

çekmeye çalışan vergilerdir. Bu nedenle toplam vergi gelirleri içerisinde makul bir düzeyde olmaları kabul edilebilir. Fakat gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri karşılaştırınca ilginç bir tablo ile karşılaşmaktadır. AB'nin nispeten gelişmekte olan ülkelerinde ve Türkiye'de çevre vergisi gelirleri yüksek düzeyde bulunmaktadır. Bu durum gelişmekte olan ülkelere çevre vergilerinin daha çok mali amaçla alındığı anlamına gelmektedir.

AB düzeyinde çevresel vergilerin esas olarak enerji ve ulaşım vergileri yoluyla uygulandığını, ancak vergilerin kaynak ve kirlilik gibi negatif dışsallıktan etkilenen alanlarda mücadele için yeterli olmadığını göstermektedir. Gerek kaynak gerekse kirliliğin gelecekteki önemi göz önüne alındığında bu alanda eksiklik olduğu ifade edilebilir. Gerek AB gerekse Türkiye'nin bu iki alanda çevre vergilerini geliştirmeleri gerektiği ifade edilebilir.

Türkiye açısından bir değerlendirme yapılması gerekirse; mali amaçtan ziyade çevre ile ilişkisi kurulabilen bir çevre vergisi sistemi dizayn edilmesi gerektiği söylenebilir. 3 tarafı denizle çevrili olan ilkede denizlerdeki kirliliğe ilişkin ve biyo çeşitliği sürdürme anlamında yeni vergiler düşünülebilir. Ayrıca uygulanan diğer çevre vergilerinden olan motorlu taşıtla vergisi ve çevre temizlik vergisinin çevre ile ilişkisi kurulacak şekilde yeniden dizayn edilmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Abdullah. S. ve Morley. B. (2014). Environmental Taxes and Economic Growth: Evidence From Panel

Causality Tests. *Energy Economics*, 42 (2014), 27–33

Cural, M. ve Saygı, H. E. (2016). Avrupa Birliği'nde Çevre Vergisi Uygulamaları ve Çevre Vergilerinin Gelişimi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), 77-9.2

Danilina, V. and Trionfetti, F. (2019). Green Public Procurement v.s. Environmental Taxation: Implications For The EU-MENA Environmental Policy. FEMISE MED brief, 2019. hal-02564113.

Elliott. T. (2016). *Landfill Tax in the United Kingdom*. Institute European Environmental Policy. Erişim Adresi: <https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/e48ad1c2-dfe4-42a9-b51c-8fa8f6c30b1e/UK%20Landfill%20Tax%20final.pdf?v=63680923242/> Erişim Tarihi: 14.04.2021

Ertekin. Ş. ve Dam. M. M. (2020). Türkiye'de Çevre Vergilerinin Çevresel Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Yasar University*, 2020,

Special Issue on 3rd International EUREFE Congress, 66-87

Ettliger. S. (2016). Deposit Refund System (and Packaging Tax) in Finland. Institute European Environmental Policy. Erişim Adresi: <https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/9d526526-d22b-4350-a590-6ff71d058add/FI%20Deposit%20Refund%20Scheme%20final.pdf?v=63680923242> Erişim Tarihi: 14.04.2021

European Commission. (2020). Taxation Trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland and Norway 2020. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/taxation-trends-eu-union_en Erişim Tarihi: 15.04.2021

European Commission. (2019). The EU Environmental Implementation Review 2019 Country Report – SWEDEN. European Commission Staff Working Document. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_se_en.pdf Erişim Tarihi: 15.04.2021

European Commission. (2017). Capacity Building, Programmatic Development and Communication in The Field of Environmental Taxation and Budgetary Reform. DOI: 10.13140/RG.2.2.11676.03200

Eurostat. (2021a). Environmental Tax Statistics. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics&oldid=511075, Erişim Tarihi: 15.04.2021

Eurostat. (2021b). Environmental Tax Statistics. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_rt320/default/table?lang=en. Erişim Tarihi: 15.04.2021.

Eurostat. (2021c). Environmental taxes by economic activity. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_ac_taxind2/default/table?lang=en Erişim Tarihi: 15.04.2021.

Eurostat. (2021d). Environmental tax statistics - detailed analysis. **Erişim Adresi:** https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics_-_detailed_analysis#General_overview, Erişim Tarihi: 15.04.2021

Convery. F., McDonnell. S. and Ferreira. S., ve (2007). The Most Popular Tax in Europe? Lessons from the Irish Plastic Bags Levy. *Environmental and Resource Economics*, 38: 1–11

GİB (2021). İstatistikler, Erişim Adresi: https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm Erişim Tarihi: 15.04.2021

Government of Ireland. (2021). Erişim Adresi: <https://www.gov.ie/en/>

publication/28528-plastic-bags/ Erişim Tarihi: 14.04.2021

HM Revenue & Customs. (2021). *Government of United Kingdom*, Erişim Adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/887833/2020_Apr_LFT_Commentary.pdf Erişim Tarihi: 15.04.2021

Höglund-Isaksson. L. (2009). Innovation Effects of The Swedish NO_x Charge. OECD Global Forum on Eco-Innovation 4-5 November 2009, OECD, Paris (France). Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/env/consumption-innovation/43211635.pdf> Erişim Tarihi: 15.04.2021

Inland Fisheries Ireland. (2021). Erişim Adresi: https://fishinginireland.info/salmon/salmon/salmon_licence/ Erişim Tarihi: 14.04.2021

Ireland Citizens Information Board. (2019) Erişim Adresi: https://www.citizensinformation.ie/en/travel_and_recreation/sport_and_leisure/fishing_licences_and_permits.html#l62fd2

Kalinovskaya. I. (2016). *Implementation Project for Deposit-Refund System in the Republic of Belarus*.(yayımlanmamış yüksek lisans tezi) The International Institute For Industrial Environmental Economics. Sweden.

Kettunen. M. (2016). *Conservation and Sustainable Management of Salmon Through Fishing Licences in Ireland*. Erişim Adresi: <https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/6bfd306b-59e0-4693-82d0-3fbe617d8fa8/IE%20Fishing%20Licences%20final.pdf?v=63680923242> Erişim Tarihi: 15.04.2021

McEldowney, J. F. and Salter, D. (2016) Environmental Taxation in The UK: The Climate Change Levy and Policy Making. *Denning Law Journal*, 28, 37-65.

META. (2021). From the European Environmental Bureau, Erişim Adresi: <https://meta.eeb.org/2017/11/23/the-5-most-successful-environmental-taxes-in-europe/> Erişim Tarihi: 14.04.2021

OECD Data. (2021). Erişim Adresi: <https://data.oecd.org/envpolicy/environmental-tax.htm> (15.03.2021)

OECD. (2019). *Revenue Statistics 2019*. OECD Publishing. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1787/0bbc27da-en>

Pedersen A. B. (2017). *NO_x and SO₂ Taxes in Sweden*. Erişim Adresi: <https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/272d334d-c78b-4da6-8e39-f3259a6e8058/SE%20NOx%20SO2%20Tax%20final.pdf?v=63680923242/> Erişim Tarihi: 15.04.2021

Pigou, A. C. (1920), *The Economics of Welfare*, London : Macmillan,
Remeur, C. (2020). *Understanding Environmental Taxation. European Parliamentary Research Service. European Parliamentary Research Service*,
Erişim Adresi: [https://europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646124/EPRS_BRI\(2020\)646124_EN.pdf](https://europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646124/EPRS_BRI(2020)646124_EN.pdf) Erişim Tarihi: 14.04.2021

Rosenstock. M. (2014). Environmental Taxation within the European Union. *Cyprus Economic Policy Review*, 8(2), 113-123.

RTL Today (2021). Luxembourg Has Lowest Environmental Tax Share in Europe, 12.01.2021. Erişim Adresi: <https://today.rtl.lu/news/luxembourg/a/1644268.html#:~:text=Luxembourg%20in%20context,from%20environmental%20taxes%20in%202019.&text=Luxembourg%20also%20stands%20out%20for,%2Dresidents%2C%20at%2061%25>. Erişim Tarihi: 14.04.2021

Satır Reyhan. A. (2014). Çevre Ekonomisinde Çevre Vergileri Uygulamaları. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 110-120.

Sezer. Ö. ve Gökmen. D. (2018). Kirleten Öder İlkesi Çerçevesinde Türkiye’de Çevre Vergileri ve Negatif Dışsallıklar Sorunu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 163-181

Svjetlana. V. (2019). Efficiency of Environmental Taxes in The European Union. *Business Studies*, 11, (21-22), 47-60

T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı. (2021). Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/fasil-27-cevre_92.html Erişim Tarihi: 14.04.2021

Vavrova, K. (2020). Environmental Indicators. *SHS Web of Conferences*. 83, Erişim Adresi: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2020/11/shsconf_appsconf2020_01070.pdf, Erişim Tarihi: 10.02.2021

Williams III. R. C. (2016). Environmental Taxation. NBER Working Paper Series 22303. Erişim Adresi: <https://www.nber.org/papers/w22303/> Erişim Tarihi: 14.04.2021

Zatti. A. (2020). Environmental Taxes and Subsidies: Some Insights From The Italian Experience. *Environmental Economics*, 11(1), 39-53.

Ziolo, M., Bak, I. ve Cheba, K. (2019). Environmental Taxes - How Public Policy Makers Can Use Them in The Decision-Making Process?. *Procedia Computer Science*, 159, 2216–2223.